

ZJAWISKO KLIENTELIZMU W SIEDEMNASTOWIECZNEJ RZECZYPOSPOLITEJ OBOJGA NARODÓW NA PRZYKŁADZIE POSTACI PUŁKOWNIKA STANISŁAWA KAROLA ŁUŻECKIEGO

Marek Łaski

WH UPH Siedlce, Polska
kniazmarek@interia.pl

Abstrakt: Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie zjawiska klientelizmu w XVII-wiecznej Rzeczypospolitej Obojga Narodów na przykładzie postaci pułkownika Stanisława Karola Łużeckiego. W celu ukazania wspomnianego zjawiska zaprezentowano obszerną biografię pułkownika oraz jego działalność polityczną. Poruszono też problem klientelizmu w armii koronnej w drugiej połowie XVII wieku. Oparto artykuł na źródłach rękopiśmiennych i drukowanych oraz zaczerpnięto z opracowań.

Słowa kluczowe: Rzeczypospolita Obojga Narodów, klientelizm, wojsko, protekcja.

The phenomenon of clientelism in the 17th-century Polish-Lithuanian Commonwealth based on the example of Colonel Stanisław Karol Łużecki

Marek Łaski

Poland, Siedlce, WH UPH
kniazmarek@interia.pl

Abstract: The purpose of this article is to present the phenomenon of clientelism in the 17th-century Polish-Lithuanian Commonwealth based on the example of Colonel Stanisław Karol Łużecki. In order to show this phenomenon, a comprehensive biography of the colonel and his political activity were presented. The issue of clientelism in the Crown army in the second half of the 17th century was also discussed. The article was based on manuscript and printed sources as well as some information was taken from studies.

Keywords: the Polish-Lithuanian Commonwealth, clientelism, army, protection.

Klientelizm- była to zależność pomiędzy biedniejszym szlachcicem a bogatszym magnatem. Szlachcic prosił magnata o pośrednictwo w uzyskaniu urzędu u króla, w zamian za to popierał go na sejmach i w wojsku. Klientelizm był charakterystyczny dla społeczeństwa szlacheckiego Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego, należących do Rzeczypospolitej w XVI-XVIII wieku. Było to zjawisko niekorzystne dla państwa i króla, magnaci dzięki uzależnieniu od siebie szlachty mogli wpływać na rządy w Rzeczypospolitej, szlachta przestała być samodzielną siłą polityczną. W klienteliźmie wojskowym magnaci, szczególnie hetmani poprzecz swoich wojskowych klientów dominowali nad armią koronną i litewską i używali wojsko do rozgrywek politycznych. O klienteliźmie

pisali Antoni Mączak w *Klientela. Nieformalne systemy władzy w Polsce i Europie XVI-XVIII w.* i w *Wierność i miłość. Z zagadnień motywacji stosunku klientarnego* [Mączak], Jacek Tarkowski w *Patroni i klienci* [Tarkowski], o klienteliźmie wojskowym pisali Marek Wagner w *Korpusie oficerskim wojska polskiego w drugiej połowie XVII wieku* [Wagner] oraz Zbigniew Hundert w *Między buławą a tronem. Wojsko koronne w walce stronnictwa malkontentów z ugrupowaniem dworskim w latach 1669-1673* [Hundert].

Postać pułkownika jest dobrze historykom znana. Jego biogram, który opracował Wiesław Majewski w 1973 r. jest już nieaktualny [Majewski, 1973: 591-592]. Wspominali o nim Marek Wagner w *Słowniku biograficznym oficerów polskich drugiej połowy XVII wieku* [Wagner] oraz Zbigniew Hundert w *Między buławą a tronem. Wojsko koronne w walce stronnictwa malkontentów z ugrupowaniem dworskim w latach 1669-1673* [Hundert].

Stanisław Karol Łużecki - urodził się około 1630 roku [Werdum, *Dziennik*, s. 140]. Był synem Wojciecha Łużeckiego, pisarza i sędziego ziemskiego drohickiego i Maryny (Marianny) z Oborskich, podkomorzanki liwskiej. Miał braci Tomasza Kazimierza i Wojciecha oraz siostrę Zofię [Niesiecki, *Herbarz*, s. 175]. Jego herbem był Lubicz [Uruski, 1904-1931: 65].

Poświęcił się służbie wojskowej. 9 lutego 1656 roku został rotmistrzem litewskiej chorągwi kozackiej [Rachuba, 2007: 49]. W lutym 1657 roku wziął udział w zagonie wojsk litewskich na teren księstwa Pruskiego [Majewski, 2017: 163]. Podczas sesji wojskowej, która się odbyła w dniach od 14-20 stycznia 1658 roku w Kamieńcu, sprzeciwił się oddaniu przez wojsko litewskie dóbr Radziwiłłowskich księciu Bogusławowi Radziwiłłowi bez odpowiedniego odszkodowania [Majewski, 2017: 175]. W 1658 roku król Jan Kazimierz mianował go starostą szmeltynskim [Urzednicy inflancy, nr 220: 205]. 9 sierpnia 1659 roku odchodzi z armii litewskiej [Rachuba, 2007: 56].

W drugim kwartale 1660 roku został rotmistrzem chorągwi kozackiej [AGAD ASW, dz. 85, nr 93, k. 201-202 v].¹ W bitwie nad rzeką Basią, którą stoczono 8 października 1660 roku, Łużecki na czele kilku chorągwi jazdy wsparł chorągiew husarską regimentarza Stefana Czarnieckiego [Łoś, *Pamiętnik*, s. 103]. W czerwcu 1664 roku samodzielnie dowodził zgrupowaniem jazdy, które zdobyło szturmem zbuntowane miasto Czerniawka nad rzeką Rośką [Majewski, 1972: 152]. Jego chorągiew w 1665 roku zbuntowała się i dołączyła do skonfederowanego wojska, które popierało rokoszanina Jerzego Lubomirskiego [Nagielski, 2011: 335]. On pozostał wierny królowi Janowi Kazimierzowi. Dnia 4 września 1665 roku w bitwie pod Częstochową dowodził prawym skrzydłem wojsk królewskich, w skład którego wchodziło 12 nowozaciężnych chorągwi jazdy koronnej [Majewski, 2017: 328]. Pisarz polny litewski książę Aleksander Hilary Połubiński kazał zaatakować mu rokoszan. Na czele 12 chorągwi ruszył na rokoszan, zmuszając ich pułk jazdy do ucieczki. Niestety niebawem przybył na pole bitwy Józef Borek wraz z kolejną grupą rokoszan, która oskrzydliła żołnierzy koronnych [Majewski, 2017: 330]. Łużecki dostał się do niewoli [Ko-

¹ Rejestr popisowy chorągwi kozackiej S.K. Łużeckiego.

chowski, *Historia*, s. 30]. W połowie lipca 1667 roku hetman polny koronny Jan Sobieski wyznaczył go dowódcą samodzielnego ugrupowania jazdy, które stacjonowało pod Barem. Przeciwko czambułowi, składającemu się z 2000 Tatarów i 100 Turków, który podszedł pod Szarogród, wysłał porucznika Mikołaja Skrzetuskiego wraz z grupą jazdy. W połowie sierpnia hetman wycofał zgrupowanie Łużeckiego do obozu, który znajdował się pod Białym Kamieniem [Majewski, 1960: 71-72].

Oprócz działalności wojskowej uczestniczył w życiu politycznym Rzeczypospolitej. Pierwszy raz został posłem na sejm w 1662 roku, jako przedstawiciel ziemi drohickiej wchodzącej w skład województwa podlaskiego [Ochmann, 1977: 256]. 24 marca 1662 roku został powołany do komisji, która miała udać się do Kobrynia na rozmowy z konfederatami litewskimi [Ochmann, 1977: 207]. 19 kwietnia sprzeciwił się przedłużeniu sejmu o trzy dni, chciał zakończyć obrady sejmu jeszcze tej nocy. Z trudem dał się namówić do zmiany zdania, zgodził się tylko na jednodniowe przedłużenie. Posprzeczał się o pogłówne ze swoim kolegą posłem podlaskim podsędkiem drohickim Janem Teodorem Saczko, którego wywabił z gospody i posiekł szablą. Obawiając się kary potajemnie opuścił Warszawę, swej groźby dotyczącej sejmu nie spełniając [Ochmann, 1977: 225; Wagner, 2013: 168]. W 1664 roku król Jan Kazimierz mianował go podkomorzym drohickim [Wagner, 2013: 168; Urzędnicy podlascy, nr 500: 80]. W 1667 roku udał się na sejm w charakterze, reprezentanta Podlasia. Na początku obrad sejmowych w izbie poselskiej poparł wraz z innymi posłami stronnictwa dworskiego wniosek sędziego dobrzyńskiego Jakuba Zboińskiego, który wystąpił przeciwko przysiedze marszałkowskiej [Matwijów, 1992: 39-40]. 11 marca wystąpił przeciwko posłowi ruskiemu podkomorzemu lwowskiemu Piotrowi Oździe, który był przeciwny przedłużeniu obrad sejmu z dwóch do sześciu tygodni. Ostrzegał posłów przed niebezpieczeństwem grożącym Rzeczypospolitej ze strony Turcji [Matwijów, 1992: 42-43]. 4 kwietnia w izbie poselskiej dyskutowano na temat *incombatibilium*, Łużeckisprzeciwił się wraz z posłem bełzkim Józefem Branickim umieszczeniu buławy koronnej wraz z laską marszałkowską jako *incomatibilium* [Matwijów, 1992: 59]. Został powołany do deputacji izby poselskiej, która brała udział w redagowaniu uchwalanych konstytucji. Podpisał konstytucję w sprawie długu królewskiego [Matwijów, 1992: 83 i 86]. Został wyznaczony do komisji, która miała zająć się lustracją fortyfikacji Kamieńca Podolskiego [*Volumina Legum*, s. 439]. 26 stycznia 1668 roku na nowym sejmie sprzeciwił się wraz z posłami pisarzem wielkim litewskim Andrzejem Kotowiczem i podkomorzym różańskim Walerianem Petrykowskim relegacji z Rzeczypospolitej posła francuskiego Pierre Bonzy'ego [Matwijów, 1992: 128]. Należał do stronnictwa dworskiego. Po abdykacji Jana Kazimierza uczestniczył w sejmie konwokacyjnym w 1668 roku, na którym został wyznaczony rezydentem przy prymasie [*Volumina Legum*, s. 488]. Należał do kręgu protekcyjnego hetmana polnego koronnego księcia Dymitra Wiśniowieckiego, był jego klientem. Dzięki jego protekcji został senatorem, 24 kwietnia 1670 roku król Michał Korybut Wiśniowiecki mianował go kasztelanem podlaskim [Urzędnicy podlascy, 1994, nr 1199: 137]. Na początku maja przybył do Jaworowa razem

z Janem Daniłowiczem, wysłany przez króla do marszałka Sobieskiego. W marcu 1671 roku król wysłał go na konwokację litewską, na którą miał dostarczyć instrukcje królewską [AGAD LL, nr 25, k. 153-153v]. 9 maja wieczorem na zamku w Ujazdowie oddawał wieniec pannie młodej od narzeczonego, którym był książę Dymitr Wiśniowiecki. Dziękował mu za to syn księcia Michała Kazimierza Radziwiłła, brat przyrodni panny młodej [Grabowski, *Ojczyście spominki*, s. 135; Korzon, 1898: 8]. Był to zaszczyt jaki obdarzył Łużeckiego jego patron książę Dymitr Wiśniowiecki.

Brał udział w kampanii ukraińskiej hetmana Sobieskiego 1671 roku [Majewski, 1973: 591]. 4 września w obozie wojsk koronnych, znajdującym się pod Barem, był jedynym senatorem oprócz hetmana Sobieskiego [Kluczycki, *Pisma*, s. 674-675; Majewski, 1973: 591]. 23 września wysłano go na podjazd w kierunku Winnicy na czele pięciu chorągwi, miał dowiedzieć się gdzie jest nieprzyjaciel [Grabowski, *Ojczyście spominki*, s. 179]. 25 września zobaczywszy, że nie będzie mógł dogonić nieprzyjaciela, postanowił rozciągnąć swoich żołnierzy aż do Tymanówki. Mieszkańcy miasteczka przestraszyli się niespodziewanego nadejścia wojska koronnego, natychmiast poddało się Łużeckiemu. Rozbroił mieszczan, zabierając im tysiąc pięćset samopałów, z samego miasta i okolic zarekwirowano tysiąc sztuk bydła oraz dwa tysiące owiec [Werdum, *Dzienniki*, s. 230]. 1 października powrócił do obozu, poddały mu się miasta Kopijówka, Klebań i Tulczyn [Werdum, *Dzienniki*, s. 234]. 21 października wziął udział w bitwie pod Kalnikiem, w której na rozkaz Sobieskiego odparł wycieczkę kalnickich kozaków zmuszając ich do ucieczki w kierunku miasta [Jaworski, 1965: 121].

14 lutego 1672 roku został mianowany przez hetmana regimentarzem zgrupowania wojsk koronnych stacjonujących na terenie Podola [Wagner, 2009: 190]. Zastąpił chorążego kijowskiego Stanisława Wyżyckiego [Kochowski, *Roczniki*, s. 119], któremu część żołnierzy się zbuntowała i chciała zawiazać konfederację [Hundert, 2014: 314-315]. W tym czasie przebywał pod Medwedowcami. Po otrzymaniu nominacji przeprowadził inspekcję podległych mu żołnierzy, którzy znajdowali się koło Budzanowa. 16 lutego napisał list do hetmana, w którym przedstawił trudną sytuację wojska koronnego, informował go o licznych przypadkach dezercji. Na dalsze rozkazy miał czekać w Kamieńcu [Kluczycki, *Pisma*, s. 848-849; Wagner, 2009: 190]. Zmiana regimentarza przyczyniła się do uspokojenia nastrojów buntowniczych wśród żołnierzy koronnych. 16 lutego podporządkowali się Łużeckiemu i udali się do wyznaczonych przez Sobieskiego konsystencji zimowych [Hundert, 2014: 317]. 9 marca do Kamieńca Podolskiego przybyli wysłannicy hetmana Michała Chaneńki. Namówili regimentarza na wspólne działanie przeciwko kozakom Doroszenki. 10 marca zgrupowanie opuściło Kamieniec, 12 marca dotarło do Latyczowa, założyło tam obóz i czekało na przybycie sojuszników kozackich [Wagner, 2009: 191]. Następnie jego zgrupowanie zostało ulokowane pod Niemirowem. Zamierzał ruszyć na Kalnik, gdzie stacjonował pułk kozacki wierny Doroszence [Wagner, 2009: 201-202]. Niestety kalniccy kozacy byli szybsi, 23-24 maja obiegli go w Niemirowie. Przypuścili trzy szturmy, które zakończyły się niepowo-

dzeniem. W ostatnim szturmie, który przypuścili 24 maja, Polacy wzięli do niewoli trzydziestu dwóch jeńców i działa [Kluczycki, *Pisma*, s. 980-981; Wagner, 2009: 202]. Kozacy po tym niepowodzeniu wycofali się do Kalnika. Regimentarz wysłał podjazdy w stronę Humania, Korsunia i Czerkas. Niebawem przeniósł swe zgrupowanie w stronę Ładyżyna [Wagner, 2009: 202-203]. Po otrzymaniu wiadomości o pojawieniu się Tatarów pod Winnicą i Brailowem, wzmocnił załogi w Ładyżynie, Braclawiu i Humaniu. Regimentarz ze swoim zgrupowaniem przeniósł się w stronę Mohylowa, prawdopodobnie przed 30 czerwca. Miał za zadanie, zgodnie z polsko-mołdawską umową, dokonywanie dywersyjnych zbrojnych ataków na teren Mołdawii, mające na celu utrudnić oddziałom przeciwnika działania organizacyjne i logistyczne. Na początku lipca przeniósł się w stronę Szarogrodu, gdzie utworzył nowy obóz. Wkrótce przerzucił swoje oddziały nad rzekę Boh, gdzie koło Braclawia i Ładyżyna utworzono następne obozy. Zamierzał wspierać Kozaków humańskich, którzy nie uznawali Doroszeńki i zostali obleżeni w Humaniu przez Kozaków i Tatarów oraz bronić linii Bohu [Wagner, 2009: 228-229]. 17 lipca ruszył na pomoc Kozakom pułkownika Perebinosa, którzy zostali obleżeni koło Czetwertynówki przez Kozaków i Tatarów pod dowództwem Hrehorego Doroszeńki. Podczas marszu dowiedział się od podjazdów, że główne siły hetmana Doroszeńki zbliżają się do Bohu. Zamierzał nie tylko uratować mołojców Perebinosa, a także uniemożliwić oddziałom Doroszenki przeprawę przez Boh oraz spróbować zniszczyć je w walnej bitwie. 18 lipca razem z Chaneńko uwolnił od obleżenia pułk Perebinosa, rozpraszając kozaków i tatarów, którzy uciekli na drugą stronę Bohu [Wagner, 2009: 230-231; *Pisma*, t. 1, cz. 2: 1021]. Nierozważnie rzucił się w pogoń za nieprzyjacielem, przeprawił się na lewy brzeg Bohu. Chaneńko nie wsparł go, wycofał swój tabor w stronę Ładyżyna. Zgrupowanie regimentarza zostało otoczone przez kozaków i tatarów [Kochowski, *Roczniki*, ks. IV, s. 255; *Pisma*, s. 1021]. Zgrupowanie wojsk koronnych liczyło od 2500-2700 żołnierzy, Doroszenko miał 17-18 tysięcy żołnierzy [Wagner, 2009: 230]. Żołnierze koronni wraz ze swoim dowódcą rzucili się do ucieczki. Jego ugrupowanie rozproszyło się. 19 lipca przybył do Ładyżyna i zajął się koncentracją swoich rozproszonych oddziałów. Wysłał w teren podjazdy, które miały za zadanie rozpoznawać ruchy czambułów tatarskich [*Ibidem*: 235-236]. Nie posłuchał rad hetmana Sobieskiego, który radził mu się przenieść do Braclawia [Kluczycki, *Pisma*, s. 1028]. Pozostał w Ładyżynie do 9 sierpnia, blokowany przez kozaków i tatarów. Korepondował listownie z królem, Chaneńko oraz z komendantem Białej Cerkwi, który poinformował go o zagrożeniu twierdzy przez lokalny pułk kozacki. 9 sierpnia opuścił Ładyżyn, przez Hajszyn, Daszów i Tetyjów, zbliżył się do Szmrajówki, gdzie stacjonowali Kozacy. 13 sierpnia uderzył na obozujących na płaskowyżu mołojców, którzy nie spodziewali się ataku wojsk polskich, ulegli rozproszeniu. Wzięto kilka Kozaków do niewoli, zdobyto trzy działa oraz zajęto zabudowania wioski. Dzięki temu zwycięstwu mieszkańcy miejscowości (Trylisy, Chwastów, Motowidlówka, Rokitno i Nastaszka) przyjęli zwierzchnictwo Rzeczypospolitej, obiecując dostarczać prowiant dla załogi w Białej Cerkwi. Skontaktował się z kniazem Hryhorym Ramadanowskim, który był dowódcą

korpusu wojsk rosyjskich, stacjonujących w okolicy Kijowa. Rozmawiał z kniazem na temat udziału Rosjan w dostarczaniu prowiantu dla załogi w Białej Cerkwi. Z powodu braku plenipotencji Ramadanowski nie wyraził zgody na propozycje Łużeckiego [Wagner, 2009: 239-240]. Po zaprowiantowaniu twierdzy 21 sierpnia wyruszył zgodnie z rozkazem króla przez Wołyń do Hrubieszowa [Majewski, 1973: 592]. 15 września złączył się z Sobieskim pod Telatynem. Wraz z hetmanem udał się do nowego obozu wojsk koronnych, który 29 września został utworzony pod Krasnymstawem. 4 października obóz został przeniesiony w stronę Krupy, ze względu na niebezpieczeństwo ze strony Tatarów [Pisma: 1090; Hundert, 2014: 330-331 i 334]. Sobieski wyruszył przeciwko czambułom tatarskim zabierając jazdę i dragonie, w obozie zostawił Łużeckiego [Majewski, 1973: 592].

Przybył na generalny zjazd konfederatów gołębskich do Warszawy przed 18 stycznia 1673 roku [Wierzbicki, 2005: 290]. 27 stycznia jako pierwszy miał wystąpienie na temat okoliczności kapitulacji Kamieńca Podolskiego. Tłumaaczył on konfederatom gołębskim, że zgodnie z ordynansem hetmana Sobieskiego wysłał do Kamieńca posiłki, które nie zostały do twierdzy wpuszczone przez generała podolskiego Mikołaja Potockiego [Wierzbicki, 2005: 148]. Został zmuszony przez konfederatów do zaprzysiężenia konfederacji gołębskiej [Wierzbicki, 2005: 150]. 30 stycznia został powołany przez króla wraz z innymi senatorami do komisji, która miała prowadzić rozmowy z delegatami malkontentów [Wierzbicki, 2005: 177]. W ostatnim dniu stycznia został powołany wraz z 11 senatorami do *consilium bellicum*. Pierwsze posiedzenie rady wojennej odbyło się 1 lutego w pałacu biskupa krakowskiego Andrzeja Trzebickiego [Wierzbicki, 2005: 243]. 11 marca podpisał skrypt o pacyfikacji, który kończył zjazd warszawski oraz zobowiązanie *Hodie mihi cras sibi* [Wierzbicki, 2005: 209-210]. Następnego dnia wyjechał wraz z podskarbisem koronnym Janem Morsztynem powitać malkontentów, którzy tego dnia przybyli do Warszawy [Wierzbicki, 2005: 217]. Hetman Sobieski zaprosił go do swojej karety i razem wjechali do Warszawy [Majewski, 1973: 592]. 13 marca został powołany do deputacji, która miała zająć się postulatami posłów wojskowych [Wierzbicki, 2005: 252]. 5 kwietnia przyznano mu nagrodę w wysokości 5660 złotych zatwierdzonych na Pokaniewie [Boniecki, 1913: 162; Wierzbicki, 2005: 272]. Został wybrany do deputacji, która miała osądzić oszczercę Marcina Łozińskiego [Wierzbicki, 2005: 274, Majewski, 1973: 592]]. Został powołany do rady wojennej, która miała doradzać hetmanowi Sobieskiemu [*Volumina Legum*, s. 65].

Wziął udział w zwycięskiej bitwie pod Chocimiem stoczonej 10-11 września 1673 roku pomiędzy wojskami polskimi i litewskimi a tureckimi [Majewski, 1973: 592]. Jego pułk jazdy wszedł w skład zgrupowania wojewody bractawskiego Jana Potockiego, które zostało utworzone w połowie grudnia 1673 roku na terenie Podola. Jego pułk stacjonował w Husiatynie [Wagner, 2009: 12]. Podpisał elekcje Jana III [Boniecki, 1913: 162]. Brał udział w jesiennej wyprawie króla Jana III 1674 roku na Ukrainę oraz w kampanii 1675 roku, uczestnicząc w bitwie pod Lwowem, stoczonej 24 sierpnia 1675 roku [Majewski, 1973: 592; Wagner, 2014: 168; Wagner, 2009: 179].

7 listopada 1675 roku brał udział w posiedzeniu senatorów, którzy zajęli się konfliktem hetmanów litewskich. Wziął udział w obradach sejmu koronacyjnego, który rozpoczął się 4 lutego 1676 roku w Krakowie [Matwijowski, 1976: 44, 91 i 244]. 21 lutego rozpoczęły się wota senatorskie, w którym poparł wojewodę pomorskiego Jana Bąkowskiego, który ostrzegał przed zbyt dużym zawierzeniem elektorowi brandeburskiemu Fryderykowi Wilhelmowi Hohenzolernowi. Zgadzał się na wysłanie poselstw do państw sąsiednich, jednocześnie domagał się żeby Drahim z innymi powiatami *exonerować*. Następnie omówił sytuację na północnych granicach Rzeczypospolitej, choć rozumiał, że księstwo Kurlandii ma kłopoty gospodarcze, nie wyrażał zgody na rezygnację od niej z subsydiów [Matwijowski, 1976: 102 i 109]. Poparł wraz z wojewodą ruskim Stanisławem Jabłonowskim i kasztelanem lwowskim Andrzejem Maksymilianem Fredro projekt utworzenia piechoty łanowej. Powiedział żeby „każdy z nas 10 chłopów stawił, rynsztukiem, prowiantem opatrzył, sprawnemu oficerowi oddał” [Matwijowski, 1976: 112]. Domagał się od biskupa żmudzkiego Kazimierza Paca oddania sreber kościelnych [Matwijowski, 1976: 116]. Został wyznaczony rezydentem przy królu [Volumina Legum, t. 5, s. 175].

Latem 1676 roku jego pułk jazdy wchodził w skład zgrupowania starosty chełmskiego Michała Floriana Rzewuskiego, które ochraniało obóz wojsk koronnych znajdujący się pod Szczercem [Wagner, 2009: 238; Relacja, s. 295]. W nocy z 23/24 września pozostał w obozie pod Żurawnem wraz z piechotą i artylerią, podczas gdy król Jan III wyruszył wraz z jazdą i dragonią na nieprzyjaciela [Wagner, 2009: 252].

23 października uczestniczył w *senatus consilium*, na której postanowiono zwołać sejm. Prosił króla, aby w instrukcji królewskiej na sejmiki uwzględniono interesy egzulantów podolskich [Matwijowski, 1976: 155-156].

W 1683 roku został dowódcą frejkompani piechoty, która weszła do komputu [Wimmer, 1983: 228; Wimmer, 1962: 276]. Na sejmie został powołany na komisarza do komisji hibernowej [Volumina Legum, s. 321]. Dowodził grupą, która miała za zadanie ochraniać koncentrację armii koronnej pod Krakowem [Majewski, 1973: 592]. 12 września wziął udział w zwycięskiej bitwie pod Wiedniem [Wagner, 2014: 168]. W uznaniu zasług został mianowany przez króla wojewodą podolskim [Urzednicy podolscy, s. 149].

W 1686 roku wziął udział w wyprawie mołdawskiej króla Jana III Sobieskiego [Chowaniec, 1931: 42]. 18 sierpnia został wysłany przez króla wraz z kasztelanem żarnowskim Chomentowskim, aby odebrać przysięgę od bojarów w Jassach [Diariusz, Materiały, s. 317]. 18 września pod Gaurem został wysłany przeciw Tatarom. Niestety, po wielu zwycięskich wyprawach, w walce z Tatarami Łużecki zginął [Chowaniec, 1931: 94; Diariusz, Materiały, s. 321].

Pułkownik Stanisław Karol Łużecki był wybitnym oficerem wojska koronnego, cenionym przez regimentarza Stefana Czarnieckiego i hetmana wielkiego koronnego Jana Sobieskiego. Uczestniczył w obradach sejmu, najpierw jako poseł, a później jako senator, należał do stronnictwa dworskiego. Był klientem hetmana polnego koronnego księcia Dymitra Wiśniowieckiego, który wyjednał mu u króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego urząd senatorski,

kasztelana podlaskiego. Mimo iż był regalistą miał dobre stosunki z malkontentem marszałkiem wielkim koronnym Janem Sobieskim. Do końca życia służył w wojsku koronnym. Wyprawa mołdawska króla Jana III Sobieskiego skończyła się dla niego tragicznie, wysłany przeciwko Tatarom zostaje przez nich zabity. Postać Stanisława Karola Łużeckiego stanowi przykład zjawiska klientelizmu wojskowego, jaki istniał wśród szlacheckich oficerów armii koronnej. Dzięki służbie wojskowej oraz protekcji księcia Wiśniowieckiego został senatorem i dorobił się pokaźnego majątku, ale cena jaką za to zapłacił okazała się wysoka. Bez protekcji hetmana mimo odbycia służby wojskowej nie miałby większych szans na uzyskanie urzędu senatorskiego.

Odziedziczył wsie podlaskie Łużki i Rogów [Uruski, 1904-1931: 65; Boniecki, 1913: 162]. Dzierżawił w ziemi mielnickiej wsie Pokaniewo i Żerczyce [Michaluk, 2002: 170 i 174] oraz Gniewczyce w ziemi brzeskiej [Wagner, 2014: 168]. W 1667 roku za 2500 zł Piotr Kochanowski wydzierżawił mu na Podolu dziesięć wsi (Kopijówkę, Teremce, Bakotę, Kozodawince, Kołodziejówkę i Bodaczówkę) [AGAD,MK, nr 207, k. 45]. Miał dwie żony, Katarzynę Humiecką, starościankę smotrycką i Annę Kopeć, kasztelanke trocką. Z Katarzyną miał trzech synów- Antoniego, Jana i Stanisława oraz córkę Rozalię [Boniecki, 2013: 162], z Anną nie miał dzieci [Wagner, 2014: 168].

Bibliografia **Źródła rękopiśmienne**

Archiwum Główne Akt Dawnych
Akta skarbowo-wojskowe, dział 85, nr 93.
Metryka koronna
MK, nr 207
LL, nr 25

Źródła drukowane

- Grabowski A. (wyd.), *Ojczyście spominki do dziejów dawnej Polski*, t. 1, Kraków 1845.
- Kochowski W., *Historia panowania Jana Kazimierza*, t. 3, wyd. E. Raczyński, Poznań 1859.
- Kochowski W., *Roczniki Polski Klimakter czwarty (1669-1673)*, oprac. L. A. Wierzbicki, Warszawa 2011.
- Łoś J., *Pamiętnik towarzysza chorągwi pancernej*, wyd. R. Śreniawa-Szypkowski, Warszawa 2000.
- Kluczycki F. (wyd.), *Pisma do wieku i spraw Jana Sobieskiego*, t. 1, cz. 1-2, Kraków 1880-1881.
- *Materiały do wyprawy Sobieskiego do Mołdawii 1686 r.*, wyd. Cz. Chowaniec, „Przegląd Historyczno-Wojskowy”, 1931, t. 4, z. 2, s. 305-329.
- Niesiecki K., *Herbarz Polski*, t. 2-11, wyd. Jan Nepomucen Bobrowicz, Lipsk 1839-1845.
- *Relacja Dymitra Wiśniowieckiego z kampanii 1676*, oprac. J. Woliński, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1930, t. II, z. 2, s. 294-303.
- *Volumina Legum* t.4-5, oprac. J. Ohryzko, Petersburg 1859-1860.
- Wimmer J., *Materiały do zagadnienia liczebności i organizacji armii koronnej w latach 1683-1689*, „Studia i Materiały do Historii wojskowości”, t. 8, Warszawa 1962, s. 243-279.

Opracowania

- Boniecki A., *Herbarz Polski*, t. 16, Warszawa 1913.
- Chowaniec Cz., *Wyprawa Sobieskiego do Mołdawii w 1686 r.*, [w] *Przegląd Historyczno-Wojskowy*, 1931, t. 4, z. 1, s. 1-118.
- Hundert Z., *Husaria koronna w wojnie polsko-tureckiej 1672-1676*, Oświęcim 2014.
- Hundert Z., *Między buławą a tronem. Wojsko koronne w walce stronnictwa malkontentów z ugrupowaniem dworskim w latach 1669-1673*, Oświęcim 2014.
- Korzon T., *Dola i niedola Jana Sobieskiego 1629-1674*, t. 3, Kraków 1898.
- Majewski W., *Podhajce - letnia i jesienna kampania 1667r.*, „*Studia i Materiały do Historii wojskowości*”, t. 6, cz.1(1960), s. 47-99.
- Majewski W., *Powstanie kozackie 1664 r. (czerwiec-grudzień)*, „*Studia i Materiały do Historii wojskowości*”, t. 18, cz. 2 (1972), s. 147-199.
- Majewski W., *Łużecki Stanisław Karol*, [w] *PSB*, t. 37, (1973).
- Mączak A., *Klientela. Nieformalne systemy władzy w Polsce i w Europie XVI-XVIII w.*, Warszawa 2000.
- Mączak A., *Wierność i miłość. Z zagadnień motywacji stosunku klientarnego*, „*Zeszyt Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu*”, 1988, z. 2, s. 103-115.
- Nagielski M., *Druga wojna domowa w Polsce. Z dziejów polityczno-wojskowych Rzeczypospolitej u schyłku rządów Jana Kazimierza Wazy*, Warszawa 2011.
- Ochmann S., *Sejmy lat 1661-1662. Przegrana batalia o reformę ustroju Rzeczypospolitej*, Wrocław 1977.
- Rachuba A., *Wysilek mobilizacyjny Wielkiego Księstwa Litewskiego w latach 1654-1667*, „*Studia i Materiały do Historii wojskowości*”, t. XLIII, 2007, s. 43-60.
- Tarkowski J., *Patroni i klienci*, Warszawa 1994.
- Uruski S., *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. 10, Warszawa 1904-1931.
- *Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII-XVIII wieku*, red. Antoni Gąsiorowski: t. 8, *Urzędnicy podlascy XIV-XVIII wieku*, Kórnik 1994. t. 9, *Urzędnicy inflanccy XVI-XVIII wieku*, Kórnik 1994.
- Wagner M., *Słownik biograficzny oficerów polskich drugiej połowy XVII wieku*, t. 2, Oświęcim 2014.
- Wagner M., *Wojna polsko-turecka w latach 1672-1676*, t. 1-2, Zabrze 2009.
- Wierzbicki L. A., *O zgodę w Rzeczypospolitej. Zjazd warszawski i sejm pacyfikacyjny 1673 roku*, Lublin 2005.
- Wimmer J., *Wiedeń 1683. Dzieje kampanii i bitwy*, Warszawa 1983.

Marek Łaski – doktorant w Uniwersytecie Przyrodniczo-Humanistycznym w Siedlcach. Ukończył studia na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej na kierunku Archeologia (2006).

Marek Łaski – is a PhD student at the University of Natural Sciences and Humanities in Siedlce. He graduated from the Maria Curie-Skłodowska University in Archaeology in 2006.

Contact details / Dane kontaktowe:

Marek Łaski – UPH, ul. Żytnia 39, 08-110 Siedlce,
email: kniazmarek@interia.pl